

15. Жінка соціалістичної України. Статистичний довідник / Управління народногосподарського обліку УРСР. – К. : Народне господарство та облік, 1937. – 162 с.
16. 8 Березня // Колгоспниця України. – 1939. – № 5–6. – С. 7.
17. Зразкові норми виробітку та відрядних розцінок за виконання денної норми в колгоспах України на 1933 р. – Лубни : Вид. Лубенського РВК, 1933. – 23 с.
18. Постанови, що їх повинна знати кожна колгоспниця // Колгоспниця України. – 1934. – № 18. – С. 18–19.
19. Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України), ф. 1, оп. 20, спр. 6550, 86 арк.
20. Про організацію праці в колгоспах, про постійну рільничу виробничу бригаду, відрядність, норми виробітку й розцінки та облік. Постанова Наркомземсправ в УСРР від 26 січня 1933 р. – Кременчук, 1933. – 19 с.
21. Носов. Партосередки беруться до роботи з колгоспницями / Носов // Колгоспниця України. – 1934. – № 1.
22. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 6268, 156 арк.
23. Примірний статут сільськогосподарської артїлі, прийнятий другим всесоюзним з'їздом колгоспників-ударників і затверджений радою народних комісарів Союзу РСР і центральним комітетом ВКП(б) 17 лютого 1935 року. – К. ; Х. : Державне вид-во колгоспної і радгоспної літератури УРСР, 1941. – 32 с.
24. Танін А. Ріст матеріального добробуту / А. Танін // Колгоспниця України. – 1939. – № 22. – С. 15.
25. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 6940, 127 арк.
26. Домашній архів автора (запис 2 червня 2012 р. у с. Журжинці Лисянського р-ну Черкаської обл., від Бабенко Тетяни Тимофіївни, 1925 р. н.).
27. Домашній архів автора (запис 1–2.06.2012 р. у с. Журжинці Лисянського р-ну Черкаської обл., від Бражник Ганни Євсейвни, 1916 р. н.).
28. Викликаємо на змагання усі політвідділи МТС України // Колгоспниця України. – 1934. – № 14. – С. 14.

Одержано редакцією 19.02.2014

Прийнято до публікації 15.05.2014

Аннотація. *Новикова Е. Н. Зарботок женщин Советской Украины в колхозном производстве 1930-х гг. В статье рассматривается процесс вливания и задействования женщин в колхозную систему производства на протяжении 1930-х гг. Исследуются нормы выработки, оценивание и оплата женской работы. Сделана попытка проанализировать изменения в системе материального стимулирования колхозниц и результаты их внедрения в жизнь.*

Ключевые слова: колхоз, колхозница, женский труд, трудовень, тарифная сетка, нормы выработки

Summary. *Novikova O. Earnings of women in the Soviet Ukraine in collective farm production of the 1930s. This article describes the infusion of rural women in the collective farm system production during the 1930s. The author attempts to analyze output norms, assessment and payment of female labor, changes in the system of material incentives of women-farmers, the results of their implementation. Source base, oral inquiry of contemporaries about events, historiographical analysis led to the conclusion of a gradual and ambiguous evaluation of female labor resource in a village of Soviet Ukraine in the researched period. Female work in collective farms has gone from temporary, seasonal employment till becoming a major labor unit. A significant part of state policy that was aimed at the growth of collective farm labor productivity was developed on the basis of the numerical superiority of women in rural communities. However, the stereotype of inferiority of female labor force in the peasant community remained, which was confirmed by the predominance of the female contingent on physical effort professions. Female work was often valued less than the male work, even with the same load. Numerous attempts of optimization of workdays charging that were carried by government throughout the analyzed decade, often not only contributed to the improvement of this process, but often complicated and mislead it.*

Key words: farm, woman-farm worker, female work, workday, tariffs, output norms

УДК 94(477) «1930»:640.43

О. М. Радченко

ІНОЗЕМНИЙ ТУРИЗМ У РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ 1930-х рр.

Статтю написано за підтримки Німецького історичного інституту в Москві (ГІИМ) із залученням фондів Державного архіву Російської Федерації, державної бібліотеки Російської Федерації, бібліотеки іноземної літератури ім. М. І. Рудоміно, бібліотеки ГІИМ. На основі аналізу широкого кола архівних та опублікованих джерел, а також наукової літератури розглянуто інфраструктуру іноземного туризму та види туризму в Радянській Україні 1930-х рр.

Ключові слова: «Інтурист», Українська РСР, програми перебування, готелі, транспорт

Постановка проблеми. Розвиток іноземного туризму в Україні потребує звернення до його витоків, зокрема й міжвоєнного періоду, адже саме цей період свідчить про вирішальний вплив соціально-економічних і політичних умов на бажання людей долати кордони.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато українських праць, переважно навчального характеру, оглядово представили розвиток туризму в Радянській Україні [1]. Деякі автори, зокрема, І. В. Євсєєнко, Г. І. Калінічева та інші дослідили міжнародні культурні зв'язки України міжвоєнного періоду [2]. Історії туризму міжвоєнної доби присвятили свої праці такі іноземні дослідники як Матіас Хееке, Крістіан Ноак, Хассо Шподе, Єва Оберлоскамп [3]. Однак жодної наукової роботи не присвячено міжнародному туризму в Україні тієї доби.

Мета статті полягає у тому, щоб на основі широкої джерельної бази виявити структуру ВАТ «Інтурист» у довоєнний період, напрями його роботи в Радянській Україні, а також проаналізувати стан інфраструктурного забезпечення міжнародного туризму у 1930-ті рр.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, іноземний туризм в Радянському Союзі та, зокрема в Радянській Україні, від свого початку 1920-х рр. був монополізований державою у вигляді Державного акціонерного товариства «Інтурист» (ДАТ «Інтурист»), створеного 11 квітня 1929 р. при Наркоматі зовнішньої та внутрішньої торгівлі рішенням Ради Праці й Оборони СРСР (РПО). У 1933 р. Президія ЦВК СРСР прийняла спеціальну постанову про злиття Державного акціонерного товариства з іноземного туризму та Всесоюзного акціонерного товариства «Готель». Обраний для аналізу період 1930-х рр. є складним для дослідження, адже на цей час припадали індустріалізація та примусова колективізація, голодомор, внутрішньополітична боротьба та укріплення влади сталінського режиму. На розвиток міжнародного туризму безумовно вплинули також світова фінансова криза та становлення фашистського режиму в Італії та нацистського в Німеччині.

Завдяки географічному розташуванню та культурно-історичному потенціалу Українська РСР посідала друге місце в Радянському Союзі за обсягами іноземного туризму (щоправда, вельми незначного). З боку західного кордону до 1939 р. іноземці потрапляли до Києва через Шепетівку. В міжнародному порту Одеси приймали круїзні судна.

Зростання кількості іноземців, що прямували переважно з політичних та економічних причин до Радянського Союзу у 1920-ті рр., викликало потребу в розвитку туристичної інфраструктури та готельної бази, але цей процес відбувався уповільнено і неефективно через заборону приватної ініціативи, жорстку монопольну політику Москви та брак коштів. Найбільшим туристичним центром республіки до 1934 р. був Харків [4, 16].

У зв'язку з початком Другої світової війни, яка, за визнанням керівництва «Інтуриста», «звела унівець туризм як такий», збільшився попит на транзитні перевезення через територію Радянського Союзу. Якщо до 1939 р. транзит в Радянському Союзі проходив у два напрямки (Негорелое – Манчжурія – Транссіб та Шепетовка – Баку – Закавказзя), то від початку Другої світової війни виник попит на третій напрямок, а саме – через Одесу, завдяки чому в 1940 р. портове місто посіло друге місце в країні за кількістю іноземців [4, 18]. У першому півріччі 1940 р. було відкрито залізничний рух транзитним маршрутом Баку–Тирасполь–Бухарест із пересадкою в Києві. Після приєднання Бессарабії до Радянського Союзу і закриття залізничного руху через Тирасполь Київ втратив значення пересадочного пункту для транзитних пасажирів.

На початку 1930-х рр. за прийом іноземців в Україні відповідали 3 відділення «Інтуриста» (в Харькові, Одесі та Києві), наприкінці 1930-х рр. – 5 (з 8 по Союзу РСР). Після підписання пакту Молотова–Ріббентропа у серпні 1939 р. та анексії східної території Польщі у вересні нове відділення було терміново відкрито у Львові (у грудні 1940 г. воно прийняло 252 особи). Окрім того, діяло представництво в Криму. Із загальної кількості гідів-перекладачів ДАТ «Інтурист» у 175 осіб (1930 р.) в Києві працювало 8, в Ялті – 5, Харькові – 4, Севастополі – 3 [5, 26].

Згідно постанови РПО від 05.09.1931 «Про розвиток іноземного туризму в Союзі РСР та про забезпечення виконання програми з іноземного туризму на 1932 р.», у 1932 р. було передано в оренду в Одесі готель «Червоний», в Києві – «Континенталь», в Ялті – «Ленінградський». Планувалось побудувати нові готелі в Ялті на 100 номерів, Севастополі – на 200, у Запоріжжі (Дніпробуд) – на 100, за умов першочергового фінансування та забезпечення будівельними матеріалами та устаткуванням, але ці плани не здійснились [6, 3].

Якість обслуговування вважалась дуже гарною, зокрема в одеському готелі «Лондонський», але недоліками були відсутність ліфта та погане освітлення в номерах. Туристи скаржились на повільне обслуговування в ресторанах, відсутність фруктів, папірос тощо. У зв'язку із зростанням кількості єврейських емігрантів з Литви, в 1940 р. в Одесі використовували також готель «Червоний». Але загалом по країні збільшилась кількість простоїв готельних номерів. Ситуація могла б бути кращою, якби в них дозволялось розміщувати громадян СРСР [4, 29].

Якщо харчування туристів в готелях було більш-менш забезпечене, то для тих, хто пересувався залізницею або річковим транспортом, це становило серйозні проблеми. Заходи керівництва «Інтуриста» щодо призначення співробітників, які б відповідали за це, навряд чи могли радикально змінити ситуацію в країні, де панував голод.

90% туристів у СРСР становили представники буржуазії, 10% – англійські, німецькі та чехословацькі робітники («пролетарський туризм»). Іноземці з діловою метою прибували переважно до Москви, до Ленінграда приїжджали ті, хто заповував хутро. На відділення «Інтуриста» було покладено також завдання обслуговувати послів іноземних держав. Зокрема, в Одесі 1940 р. перебували послы США, Великобританії, Франції, Греції, Югославії, Румунії та Туреччини.

«Ідеологічне обслуговування» іноземних туристів передбачало два варіанти:

1) метод так званого «широкого поверхового показу» для туристів на круїзних суднах, що заходили до Москви, Ленінграда та портів Чорного моря, зокрема Одеси та Ялти, коли одну половину програми дозволялось присвятити культурно-історичним пам'яткам та природі, а другу половину – економічним, соціальним та політичним «досягненням»;

2) метод, за яким третина часу відводилось на демонстрацію «досягнень» для груп чисельністю 10–50 чоловік, що подорожували країною більш тривалий час (до 30 діб) [5, 4–5].

Найбільш активно показ об'єктів відбувався в Москві, тоді як в Одесі широко застосовувалась екскурсія по місту. Щодо вражень іноземців від портових міст Чорного моря, то уявлення про це може надати звіт представника «Інтуриста» Мурашова про роботу з італійським круїзом 1934 р.: «Якщо італійські туристи були зачаровані Ялтою, то програма в Одесі була дуже слабка. Не можна вразити італійців катакомбами графа Потоцького. Нецікаві їм також ані Одеський музей, ані Аркадія. В Одесі ми повинні показувати наші досягнення, а не те, що можна побачити будь-де. Відвідання колгоспного та дитячого містечка було б саме тим, що потрібно. Внаслідок того, що Одеса тепер стає одним з головних круїзних портів, слід звернути увагу на значну непривабливість районів, які відвідують іноземці. Іноземці звертають увагу на розбите скло в магазинах, на вікна, що забиті фанерою та на непривабливий вигляд низки будинків. Пасажири розповідали, що побачили тільки те, що колись вже бачили, наразі у дуже сумному стані». Для покращення вражень згодом було впроваджено зміни в програмі: в Одесі замість лиманів показували лермонтовський курорт, в Ялті замість санаторія «Долосси» та татарського села – Нікітський сад, в Харкові – Палац піонерів та жовтенят [7, 10].

Висновки. Отже, потенціал України на міжнародному туристичному ринку було реалізовано абсолютно недостатньо через слабку туристичну інфраструктуру та складну внутрішньополітичну та соціально-економічну ситуацію. До факторів, які стримували в'їзд іноземців до СРСР, слід віднести також протидію багатьох західних держав у видачі дозволу на виїзд з країни (зокрема, у фашистській Італії), реструктивні заходи з боку нацистської Німеччини щодо рекламної діяльності представництва «Інтуриста» в Берліні, активну антирадянську пропаганду з боку російських та українських емігрантських кіл тощо.

Список використаної літератури

1. Федорченко В. К. Історія туризму в Україні : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / В. К. Федорченко, Т. А. Дьорова. – К. : Вища школа, 2002; Устименко Л. М. Історія туризму / Л. М. Устименко, І. Ю. Афанасьєв. – К. : Альтерпрес, 2005.
2. Євсєєнко І. В. Українсько-чесько-словацькі культурні зв'язки в міжвоєнний період : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.02 «Всесвітня історія» / І. В. Євсєєнко. – К., 1996. – 23 с.; Калінічева Г. І. Українсько-німецькі освітні і наукові зв'язки у 20-ті – на початку 30-х років : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.02 «Всесвітня історія» / Г. І. Калінічева. – Донецьк, 1996. – 21 с.

3. Heeke M. Reisen zu den Sowjets / M. Heeke. – Hamburg ; London, 2003; Noack C. Tourismus in Russland und der USSR als Gegenstand historischer Forschung. Ein Werkstattbericht / C. Noack // Archiv für Sozialgeschichte. – 2005. – № 45. – S. 477–498; Oberloskamp E. Fremde neue Welte. Reisen deutscher und französischer Linksintellektueller in die Sowjetunion 1917–1939 / E. Oberloskamp. – Oldenburg : Verlag München, 2011.
4. Государственный архив Российской Федерации (ГАРФ), ф. 9612, оп. 2, д. 100.
5. ГАРФ, ф. 9612, оп. 2, д. 2.
6. ГАРФ, ф. 9612, оп. 2, д. 37.
7. ГАРФ, ф. 9612, оп. 2, д. 25.

Одержано редакцією 21.02.2014
Прийнято до публікації 15.05.2014

Аннотация. *Радченко О. Н. Иностраный туризм в Советской Украине 1930-х гг. На основе анализа широкого круга архивных и опубликованных источников, а также научной литературы рассмотрено инфраструктуру иностранного туризма и его виды в Советской Украине 1930-х гг.*

Ключевые слова: «Интурист», Украинская ССР, гиды-переводчики, программы пребывания

Summary. *Radchenko O. N. Foreign tourism in Soviet Ukraine in the 1930s. On the basis of analysis of numerous published materials and sources from archives, as well as scientific literature, the article deals with infrastructure and services of the foreign tourism in the Soviet Ukraine in the 1930s. It is stated that the potential of Ukraine on international tourist market was utilized inadequately, well below its possibilities, due to undeveloped tourism-related infrastructure and complicated internal political and social-economic situation. Advertising activities of «Intourist» were uncompetitive due to quite low level of artistic presentation, low-quality printing, chronic delays and political commitment. Photos were mainly showing achievements in urbanization (new buildings in Kiev and Kharkov) or industrial facilities (first of all power station on Dnieper). Among factors which restricted visits of foreigners to the USSR were also anti-Soviet advocacy from side of organizations of Russian and Ukrainian immigrants, unwillingness of many western governments to provide permissions for traveling to the USSR (particularly in Italy during Mussolini rule), as well as restrictive measures from Nazi authorities in Germany regarding advertising activities of «Intourist» office in Berlin.*

Key words: «Intourist», Ukrainian SSR, guides-interpreters, programs of staying

